

حقیقت با بکارگرفتن سپاهیان دانش در خدمت مردم و در خدمت اجتماع از يك تیروی بزرگ انسانی برای پیشبرد دانش، برای بالا بردن سطح زندگی و برای افزایش درآمدهای اقتصادی و بالاخره برای پیشرفتهای همه جانبه مردم این سرزمین مخصوصاً کسانی که در دور افتاده ترین نقاط کشور بسر می‌برند حداعلاى استفاده بعمل آمده است .

اصل هفتم

تشکیل سپاه بهداشت

زندگی مردم روستائی این سرزمین در سالهای قبل از انقلاب در تیره گیهای ابهام سپری می‌شد. نه امیدی به آینده و نه گریزی از وضع موجود بود. حاصل تلاش روستائی از آن بزرگ مالک و محصول کوشش کارگر در جیب کارفرما فرو میرفت. فقر بی دریغ بر روستائی حکومت میکرد و بیماری و ناتندرستی چنگالش را تا اعماق وجود روستازادگان فرو برده بود. در آغاز بهمن ماه ۲۵۲۲ (۱۳۴۲) امید به سالم زیستن در روستا نشینان بارور شد چون فرمان تشکیل سپاه بهداشت از طرف رهبر عالیقدر ایران شرفصدور یافت اندیشه ایجاد سپاه بهداشت بر اساس نیاز توده عظیمی از مردم روستاها بود که از موهبت بهزیستی محروم بودند و ره آورد انقلاب ایران برای مردم روستاها پس از مالکیت بر زمین تعمیم تندرستی بود. شاید بیان این نکته ضروری باشد که وزارت بهداشت با همه تلاشی که برای رساندن امکانات درمانی و بهداشتی به روستاها انجام میداد نتوانسته بود پوشش نسبتاً وسیعی از لحاظ بهداشت و درمان در سطح گسترده روستاها داشته باشد، زیرا فرستادن

پزشك به روستاها به سادگی عملی نبود و در این راه دشواریهای چشمگیر وجود داشت .

کمبود پزشك در سطح روستا و وجود دشواریها را معلول این علل از قبیل نبودن محل زیست برای پزشك ، نبودن امکانات اجتماعی و تسهیلات لازم در روستا ، علاقه پزشك به خدمت در شهر به سبب وجود امکانات بیشتر و بهتر ، عدم دسترسی به غذای کافی و وسائل تفریحی در محیط محدود روستا ، عدم شناخت روستا و در نتیجه ترس از زندگی در محیط روستا ، نبودن جاده و وسائل ارتباطی بین شهر و روستا ، نبودن امکانات آموزش و پرورش در روستا باید دانست . از طرفی ناآشنائی به فرهنگ و خصوصیات افراد شهری نیز موجبی برای فرار روستائی از شهری بود درحقیقت رابطه روستائیان با شهر نشینان بر مبنای حسن تفاهم نبود . اما فرمان تشکیل سپاه بهداشت به همه این نابسامانیها و ناباوریها و عدم شناخت پایان داد .

هدف تشکیل سپاه بهداشت - هدف از تشکیل سپاه بهداشت
را می توان بشرح زیر خلاصه نمود .

الف - بالا بردن سطح بهداشت عمومی و پرورش افراد سالم از طریق :

- ۱- مداوای بیماران
- ۲- پیشگیری از بیماریها
- ۳- واکسیناسیون عمومی علیه بیماریهای واگیر .
- ۴- ایجاد محیط سالم بهداشتی
- ۵- آموزش و راهنمایی بهداشتی مردم روستاها برای ایجاد

زندگی بهتر

با آیات خداوند متعال

پهلوی شاه ایران

نظر حاصل می‌گردد و هم‌اکنون متمم قانون اساسی مقرر می‌داریم

ماده اول - قانون مربوط به سپاه بهداشت که تصویب مجلسین و شورای ملی

رسیده و منضم باین دستخط است بموقع اجرا گذاشته شود.

ماده دوم - هیئت دولت مأمور اجرای این قانون هستند. تاریخ دوازدهم اردیبهشت ماه ۱۳۴۳

۶- مراقبتهای بهداشتی از مادران و نوزادان بمنظور بوجود آوردن نسلمهای سالم .

۷- آموزش روستائیان در بهبود وضع تغذیه .

ب - افزایش میزان درآمد و بهبود وضع اقتصادی بوسیله بوجود آوردن افراد سالم .

پ - گسترش و بالا بردن سطح فرهنگ از طریق تأمین سلامت و پرورش انسان سالم .

پس از تصویب قانون سپاه بهداشت که اجرای آن به وزارت بهداری محول شد و تصویب آئین نامه اجرائی آن ، سازمانی به نام سازمان سپاه بهداشت بوجود آمد . این سازمان به منظور تنظیم و هدایت برنامه های اجرائی گروههای سپاه بهداشت، ایجاد هماهنگی بین فعالیتهای دستگاههایی که به نحوی با هدفهای سپاه بهداشت همکاری دارند و تعقیب عملیات بهداشتی و درمانی سپاه بهداشت و کوشش در حل مشکلات موجود، در پایتخت بنیان نهاده شد .

تشکیلات سپاه بهداشت - تشکیلات گسترده سپاه بهداشت
بطور اختصار بدین شرح میباشد . نخستین مرحله انتخاب و آموزش و اعزام سپاهیان است برابر مقررات و براساس ضوابط ویژه ای که تعیین گردیده از میان پزشکان ، داروسازان ، دندانپزشکان ، متخصصین و تکنیسین های آزمایشگاهی و تغذیه ، لیسانسیه های علوم اجتماعی و دیپلمه های مشمول ، افرادی جهت خدمت در سپاه بهداشت انتخاب می شوند . این افراد به جهت انجام وظایف زیر برگزیده می شوند .

۱- پزشکان و دندانپزشکان به منظور تکمیل کادر درمانی و بهداشتی روستاها و اجرای برنامه های درمان و بهداشت .

- ۲- داروسازان و متخصصین امور آزمایشگاهی جهت تکمیل کادر دارویی و آزمایشگاهی در سطح روستا .
 - ۳- لیسانسیه ها جهت تکمیل کادر آموزش بهداشت در روستاها .
 - ۴- دیپلمه ها جهت تکمیل کادر کمک پزشکی و انجام اموری از قبیل پانسمان ، تزریقات و اکسیناسیون و توزیع دارو بین بیماران و کمک به فعالیتهای بهسازی محیط روستا .
- سپاهیان مزبور پس از انتخاب به پادگان نظامی اعزام می شوند و طی ششماه در پادگان دوره آموزش نظامی و بهداشتی را می گذرانند ، دروس بهداشتی آنان طبق یک برنامه ریزی تنظیم و براساس ضرورت های روستا با استفاده از مربیان و مدرسين متخصص تدریس می شود غالباً پزشکان، داروسازان و دندانپزشکان و لیسانسیه ها در کلاس ویژه تحت عنوان «گروه پزشکی» و دیپلمه ها در کلاسهای جداگانه ای تحت عنوان «گروه کمک پزشکی» آموزش می بینند .

قسمتی از دروسی که در کلاسهای گروه پزشکی تدریس می شود عبارتست از :

- اپیدمیولوژی بیماریهای واگیر - مبارزه با جذام - سل - تراخم - مبارزه با مواد مخدر - ریشه کنی مالاریا - پیشگیری از سوانح و حوادث با تکیه بر ضرورت روستا - آشنائی با تحول و ازدیاد جمعیت - بهداشت و تنظیم خانواده - آمار حیاتی - جامعه شناسی روستائی - بهداشت مدارس - بهداشت دهان و دندان - اهمیت و بررسی تغذیه در روستاها - خدمات آزمایشگاهی - کمک های فوری پزشکی - پزشکی قانونی - مسمومیت ها - مراقبت های درمانی کودکان و بهداشت محیط و درگروه کمک پزشکی مطالبی از قبیل تشریح و فیزیولوژی شناسائی و استعمال داروها - تزریقات و تلقیحات - اصول فن پرستاری - ریشه کنی مالاریا - بهداشت دهان

ودندان - واکسیناسیون - آموزش بهداشت - بهداشت و تنظیم خانواده - بهداشت محیط و اصول تعاون ، تدریس می شود .

تقسیم سپاهیان - چون سپاه بهداشت بمنظور رساندن خدمات درمانی و بهداشتی به روستاها بوجود آمده است بنابراین کار اصلی و اساسی آن در روستاها صورت می گیرد. در هراستان باتوجه به موقعیت جغرافیائی و پراکندگی روستاها ، توزیع جمعیت ، دوری از مراکز بهداشتی و درمانی بین ۱۰ تا ۳۰ گروه پزشکی سرگرم خدمت هستند لغت گروه پزشکی بدان سبب اطلاق میشود که این گروه عبارتند از يك پزشك دویا سه نفر كمك پزشك و يك نفر راننده می باشد . در حقیقت آخرین و مهمترین حلقه از سلسله زنجیر سپاه بهداشت همین گروه است .

نحوه فعالیت - نحوه فعالیت گروه پزشکی بدین ترتیب است که در يك روستا به عنوان مرکز اصلی مستقر می شود و در هفته طبق برنامه ای که باتوجه به امکانات و نیازمندیهای روستا تنظیم گردیده دردهات اطراف بطور سیار میروند و به امور درمانی و بهداشتی آن روستاها رسیدگی می کنند . بنابراین جمعیت تحت پوشش درمانی و بهداشتی هرگروه برحسب اوضاع جغرافیائی و اجتماعی منطقه بین ۸ تا ۲۰ هزار نفر است. پزشك گروه که سمت سرپرستی را نیز دارد با استفاده از اطلاعات پزشکی و بهداشتی خود و آنچه در طول آموزش شش ماهه پادگانی آموخته به درمان بیماران حوزه عملیات خود می پردازد بیمارانی که درمان آنها با امکانات موجود در روستا دشوار و یا غیر مقدور باشد بیکی از بیمارستانهای مجهز نزدیکترین شهر اعزام می شوند . داروهای که بیماران روستائی استفاده می کنند بطور رایگان از طرف سپاه بهداشت در اختیار آنان قرار می گیرد .

ارزشیابی خدمات سپاهیان بهداشت - در سال ۲۵۲۹

(۱۳۴۹) از تأثیر فعالیتهای گروههای سپاه بهداشت طی شش سال در روستاهای حوزه عملیاتی ارزشیابی به عمل آمد. بدان منظور که معیارهائی بدست آید تا در برنامه ریزیهای آینده مورد استفاده قرار گیرد. هدف تحقیق مقایسه پاره ای از داده های بهداشتی در دو گروه از دهات بود، دهاتی که سپاهی بهداشت در آن استقرار داشت و دهاتی که طی ۶ سال مذکور مطلقاً از فعالیتهای سپاه بهداشت بی بهره بودند نتیجه این بررسی ها جالب و چشمگیر بود که به چند نکته از آن اشاره می شود.

۱- در روستاهای محل استقرار گروههای سپاه بهداشت بر اثر توسعه بهداشت و درمان میزان مرگ و میر خام به نسبت $۲۳/۹۵$ درصد کاهش یافته و به $۱۳/۸۵$ در هزار رسیده بود.

۲- در روستاهای محل استقرار سپاهیان بهداشت میزان مرگ و میر اطفال تقریباً نصف شده و به ۷۵ در هزار رسیده بود.

۳- این ارزشیابی نشان داد که $۶۹/۴۹$ درصد از روستائیان مورد مطالعه از امکانات جلوگیری از حاملگی های ناخواسته آگاهی داشته و از این عده $۵۱/۴۶$ درصد با برنامه تنظیم خانواده موافق بوده اند.

۴- توسعه واکسیناسیون از جمله خدمات ارزنده و چشمگیر سپاهیان بوده و به عنوان مثال میزان آلودگی سرخک در طول شش سال فعالیت سپاهیان بهداشت بسیار پائین آمده و این بیماری به نسبت ۹۵ درصد کاهش یافته است.

۵- احداث حمامهای بهداشتی و گسترش بهداشت فردی و بهسازی محیط به تقلیل بیماریهای مختلف کمک کرده است به طور مثال میزان آلودگی کچلی به نسبت ۵۶ درصد در حوزه عملیاتی گروهها کاهش یافته بود.

تجربه و کارائی و طرز کار سازمان سپاه بهداشت به ویژه در زمینه توزیع عادلانه پزشکان بعنوان يك ثروت پر ارزش ملی و بهره‌گیری هرچه بیشتر و بهتر از وجود آنان در مسیر گسترش سلامت و بهداشت بنحو مؤثری برای روستاهای ایران مفید بود. از این نظر در سال ۲۵۳۳ (۱۳۵۳) وزارت بهداشتی تصمیم گرفت ارائه کلیه خدمات درمانی بهداشتی به روستائیان را از طریق این سازمان مجهر انجام دهد تا با رعایت کامل سیاست دولت دائر بر عدم تمرکز امور و در متن اختیارات تفویض شده بمدیوران کل بهداشتی استان‌ها موجباتی فراهم آید که خدمات درمانی بهداشتی به نوعی ارائه گردد که از دوباره‌کاری و شتاب زدگی و بی‌عدالتی اجتناب شود. بهمین سبب سازمان سپاه بهداشت با تغییر نام به «سازمان سپاه بهداشت و مراکز بهداشت روستائی» عهده‌دار وظایف سنگین‌تر و گسترده‌تر شد زیرا هدایت و نظارت مراکز بهداشت روستائی و در مانگاههای اجتماعی روستائیان نیز به عهده سپاه بهداشت محول گردید.

سپاه بهداشت خدمات اجتماعی زنان - روز ۲۴ تیر ماه ۲۵۲۷ (۱۳۴۷) برگه دیگری از تاریخ درخشان چندین ساله آزاد زنان ایرانی با صدور فرمان تشکیل سپاه بهداشت خدمات اجتماعی زنان ورق خورد. وزارت بهداشتی پس از صدور فرمان بی‌درنگ اقدام به اجرای آن کرد و باین ترتیب اولین دوره سپاهیان بهداشت خدمات اجتماعی زنان خدمت سپاهیگری را آغاز کردند. در نخستین دوره زنان روستائی برای اولین بار شاهد کوششهای راستین خواهران سپاهی هموطن برای یاری به آنها بودند و بدین ترتیب پیوندی محکم و پایدار میان زن روستائی و خواهران

سپاهی حلقه های اتحاد انقلاب را استوارتر کرد. این سپاهیان از طریق تشویق و راهنمایی زنان روستائی در زمینه برنامه های پیشگیری و بیماریهای آموزش بهداشت، بهسازی محیط روستا، امور جمعیت و تنظیم خانواده، تنظیم و صدور شناسنامه های بهداشتی و دیگر کوششها، وظایف سنگینی را برعهده دارند. وزارت بهداشتی در اجرای هرچه کاملتر و گسترده تر هدفهای قانون سپاهیان خدمات اجتماعی زنان اقدام به تأسیس مرکز آموزش شبانه روزی سپاهیان در شهرستانها تهران، مشهد، رشت، تبریز، کرمانشاه، اهواز، شیراز و اصفهان نمود. مدت خدمت زنان سپاهی دو سال تعیین شده است که شامل يك دوره آموزشی ۶ ماهه و ۱۸ ماه خدمت سپاهگری است. دختران سپاهی از دوره ششم به اخذ سر دوشی و درجه نائل شدند و بدین ترتیب همه سپاهیان بهداشت خدمات اجتماعی زنان برحسب درجه و نوع رشته تحصیلی وظایف و مسئولیتهائی را به عهده گرفته اند و در گروههای پزشك، لیسانسیه، كمك پزشك، مامای سپاهی و تکنسین بخدمت ادامه میدهند. کوششهای سپاهیان بهداشت خدمات اجتماعی زنان به ویژه در برنامه های بهداشتی و درمانی و امور جمعیت و تنظیم خانواده تا کنون اثرات ارزنده ای را دربر داشته است. جدولهای شماره ۴ و ۵ آمار و فعالیتهای سپاهیان بهداشت را نشان میدهد.

**آمار فعالیتهای سپاهیان بهداشت از هنگام شروع برنامه
نیمه دوم دیماه ۲۵۲۳ (۱۳۴۳) لغایت آبانماه ۲۵۲۳ (۱۳۵۳)**

دفعه	۲۹۳۱۸۰۹۷	۱- تعداد دفعات مراجعه بیمار به درمانگاههای سپاه بهداشت
دفعه	۱۲۷۳۱۲	۲- تعداد دفعات معرفی بیمار به بیمارستانها
دفعه	۱۱۲۲۴۶	۳- تعداد دفعات معرفی بیمار به آزمایشگاهها
دفعه	۱۸۵۰۰۶۷۷	۴- تعداد دفعات واکسیناسیون اهالی علیه بیماریهای واگیر
دفعه	۶۸۴۱۵۷	۵- تعداد دفعات مراجعه به کلینیکهای دندانپزشکی
فقره	۹۱۰۰۷۰	۶- تعداد دفعات آزمایشهای انجام شده
دفعه	۱۶۱۴۸	۷- تعداد دفعات نمایش فیلمهای بهداشتی
نفر	۴۳۷۸۲۵۴	۸- تعداد تماشاچیان فیلمهای مزبور
جلسه	۳۷۶۴۳	۹- تعداد سخنرانیهای بهداشتی ایراد شده
نفر	۵۹۴۷۴۱۹	۱۰- تعداد شرکت کنندگان در جلسات سخنرانی
نفر	۷۲۲۲۷۷	۱۱- تعداد کل مراجعین بهداشت و تنظیم خانواده
نفر	۸۷۷	۱۲- تعداد مراجعین جدید بهداشت و تنظیم خانواده (در یک ماه)
نفر	۷۵۰	۱۳- تعداد کل مراجعین جدید برای دریافت قرص (در یک ماه)
نفر	۶۵۲۶۱۵	۱۴- تعداد مراجعین برای دریافت قرص
بسته	۶۸۷۲۵۱	۱۵- تعداد کل بسته قرص تجویز شده
عدد	۱۹۹۲۶۴	۱۶- تعداد کل کاندوم و سایر وسایل تجویز شده
عدد	۲۵۷	۱۷- آی . یو . دی گزارده شده
دستگاه	۳۶۶	۱۸- تعداد درمانگاههای ساخته یا نوسازی شده
دستگاه	۱۳۷۱	۱۹- تعداد حمامهای ساخته یا تبدیل شده
قریه	۲۳۰	۲۰- تعداد دهات لوله کشی شده
دستگاه	۱۷۲۹	۲۱- تعداد تلمبه نصب شده
دستگاه	۲۵۳	۲۲- تعداد کشتارگاه ساخته یا بهداشتی شده
دستگاه	۳۱۸	۲۳- تعداد غسلخانه ساخته یا بهداشتی شده
دستگاه	۳۳	۲۴- تعداد رختشویخانه ساخته شده
حلقه	۶۹۴۶	۲۵- چاه آب بهداشتی شده
چشمه	۲۳۴۲	۲۶- تعداد چشمه بهداشتی شده
قنات	۲۴۴۷	۲۷- تعداد قنات بهداشتی شده
برکه	۱۳۶۲	۲۸- تعداد برکه بهداشتی شده
محل	۲۰۰۲۱	۲۹- تعداد اماکن بهداشتی شده
دستگاه	۱۹۵	۳۰- تعداد آبریزگاه عمومی بهداشتی ساخته شده
سره	۱۰۹۷۸۰	۳۱- تعداد سنک آبریزگاه نصب شده
دستگاه	۲۶۷	۳۲- تعداد موتور برق نصب شده
دهنه	۱۶۴	۳۳- تعداد پلهای ساخته شده
کیلومتر	۲۳۹۳	۳۴- مقدار جاده تسطیح شده

آمار سهامیان بهداشت وزشکان قرا دادی که به استخدام سپاه بهداشت درآمده اند از سال ۲۵۲۳ لغایت سال ۲۵۲۳

سال	بزشکان	دندانپزشکان	داروساز	لیسانسهای حرفه پزشکی	تفرات پزشکی	جمع نفرات	جمع نفقات دیپلمه (رگمک پزشکی)	جمع کل	بزشکان قرا دادی
۲۵۲۳ (۱۳۴۳)	۱۷۰	۲۴	۵۴	۲۰	۲۷۸	۲۷۸	۵۸۵	۸۶۳	—
۲۵۲۴ (۱۳۴۴)	۲۵۹	۲۹	۶۲	۱۶	۴۶۶	۴۶۶	۹۱۶	۱۳۸۲	—
۲۵۲۵ (۱۳۴۵)	۲۷۹	۱۸	۴۷	۲۸	۲۷۲	۲۷۲	۷۸۵	۱۱۵۷	—
۲۵۲۶ (۱۳۴۶)	۲۹۰	۲۲	۴۰	۲۹	۲۹۱	۲۹۱	۶۹۳	۱۰۸۴	—
۲۵۲۷ (۱۳۴۷)	۲۴۲	۱۷	۲۲	۲۸	۲۰۹	۲۰۹	۷۲۷	۱۰۴۶	۲۹
۲۵۲۸ (۱۳۴۸)	۲۱۳	۱۸	۲۶	۶۹	۲۲۵	۲۲۵	۷۲۸	۱۰۵۳	۹۰
۲۵۲۹ (۱۳۴۹)	۱۸۴	۱	۲۸	۵۹	۲۸۲	۲۸۲	۷۲۵	۱۰۰۷	۱۳۷
۲۵۳۰ (۱۳۵۰)	۱۷۳	۴۹	۴۹	۵۵	۲۶۶	۲۶۶	۵۸۴	۹۱۰	۹۹
۲۵۳۱ (۱۳۵۱)	۲۱۵	۱۷	۲۴	۲۷	۲۸۳	۲۸۳	۸۸۹	۱۱۷۲	۴۲
۲۵۳۲ (۱۳۵۲)	۱۵۶	۹	۹	۹	۱۸۳	۱۸۳	۸۹۸	۱۰۸۱	۱۷
۲۵۳۳ (۱۳۵۳)	۱۹۰	۱۴	۶	۴۸	۲۵۸	۲۵۸	۸۹۰	۱۱۴۸	۲۰
جمع کل	۲۴۷۰	۲۲۸	۲۷۷	۲۹۸	۲۴۷۲	۲۴۷۲	۸۴۳۰	۱۱۹۰۳	۴۴۴

جدول شماره ۵

توضیحات : ۱- تعداد ۱۱ نفر دامپزشک دوره اول با دارو سازان همان دوره جمع شده است .
 ۲- تعداد معاف شدگان در حین دوره آموزشی یا حین خدمت از آمار تفرات هر سال کسر گردیده است .

اصل هشتم

تشکیل سپاه ترویج و آبادانی

برای نوسازی روستاها که در آن اکثریت ملت ایران زندگی می‌کنند لازم بود کلیه نیروهای انسانی که از پر ارزش‌ترین ذخائر کشور محسوب می‌شوند بسیج گردند و در راه اجرای برنامه های جامع و هماهنگ با تحرك اقتصادى و اجتماعى مطلوب که لازمه توسعه اقتصاد روستائى است اشتراك مساعى کنند . در حقيقت همانطوریکه قبلا گفته شد هنگامیکه اصلاحات ارضى وضع کشاورزان ایران را از صورت استثماری گذشته بیرون آورد و مالکیت ارضى و کشاورزى را برپایه تازه‌ای متناسب با اصول عدالت اجتماعى و حقوق انسانی افراد قرارداد لازم بود که سیستم کشاورزى ایران نیز از صورت ابتدائى سابق بیرون آید و بیک کشاورزى پیشرفته تبدیل گردد . در اجرای این هدف روز اول مهرماه ۲۵۲۳ (۱۳۴۳) در مراسم جشن دهقان ، شاهنشاه آریامهر تشکیل سپاه تازه‌ای را بنام سپاه ترویج و آبادانى مقرر فرمودند و وزارتخانه های کشاورزى و اقتصاد و آبادانى و مسکن مأمور تهیه آئین‌نامه این سپاه شدند تا هماهنگ با سپاهیان دانش و بهداشت اجرای قسمتی از اصول انقلاب شاه و ملت را عهده‌دار گردد . لایحه تشکیل سپاه ترویج و آبادانى روز ۲۸ دیماه ۲۵۲۳ (۱۳۴۳) از تصویب مجلسین گذشت و سپاه ترویج و آبادانى مرکب از نیروهای علمى و جوان کشور اعم از مهندسان رشته‌های کشاورزى ، ساختمانى ، راهسازى ، برق و مکانیک و سایر افراد تحصیلکرده تشکیل و نخستین دوره آن شامل ۴۹۵ لیسانسیه و دیپلمه در ۳۰ اکیپ سرپرستی در ۲۲۴ دهکده مستقر گردیدند .